

genderové normy své doby, což vedlo k interpretacím jejího života v kontextu moderní trans- a genderové problematiky (2).

I když nelze aplikovat moderní genderové koncepty na historické postavy, tyto zmínky naznačují přítomnost genderové variability již v rané evropské historii.

První chirurgické výkony

Počátky moderní chirurgické změny pohlaví lze vysledovat na přelomu 40. a 50. let 20. století. Těmto pokusům předcházely experimentální medicínské intervence, které se od počátku 20. století zaměřovaly nejprve na zvířata (např. výzkumy Eugena Steinacha v Rakousku) a později na lidské jedince (3). Ve 20. a 30. letech 20. století se průkopnické operace uskutečnily v Institutu pro sexuální vědu v Berlíně (Institut für Sexualwissenschaft) pod vedením Magnuse Hirschfelda. První moderní chirurgická změna pohlaví byla provedena v roce 1931 u Dorchen Richterové, která v rámci procesu tranzice podstoupila v roce 1922 orchiektomii, a v roce 1931 penektomii a následnou konstrukci neovagíny (4).

Veřejné povědomí o problematice transsexualitě začalo významně narůstat zejména v 50. letech 20. století, přičemž v USA sehrála zásadní roli popularizace tohoto tématu prostřednictvím masmédií. Ikonickou postavou této éry se stala Christine Jorgensen, male to female (MtF) transžena, která na počátku 50. let podstoupila chirurgickou změnu pohlaví v Kodani. Mediální zpravodajství o Jorgensen se stalo klíčovým faktorem její popularity, přičemž se ukázalo, že její příběh přispěl ke zvýšení všeobecného povědomí o problematice transsexualitě (5).

Od 50. a 60. let 20. století docházelo k významnému rozvoji jak hormonální, tak chirurgické terapie pro transsexuální pacienty. Zatímco v Evropě již existovaly zavedené přístupy k chirurgické tranzici, první operace změny pohlaví v USA byla provedena až v roce 1966 na Johns Hopkins University, čímž byl zahájen systematický lékařský přístup k chirurgické léčbě genderové dysforie v Severní Americe (6).

Současné postupy v ČR

V České republice se chirurgická tranzice transgender osob řídí doporučeními Sexuologické společnosti ČLS JEP a Věstníkem

Ministerstva zdravotnictví č. 8 z roku 2012 (7,8).

Klíčové podmínky chirurgické tranzice zahrnují:

- minimální věk 18 let
- život v požadované pohlavní roli po dobu minimálně jednoho roku (Real Life Test (RLT) či Real Life Experience (RLE))
- právně neutrální jméno
- minimálně rok hormonální terapie

Indikace a kontraindikace chirurgické změny pohlaví:

absolutní kontraindikace:

- akutní fáze psychotického onemocnění
- obecné somatické kontraindikace
- právní překážky (např. trvající manželství, věk pod 18 let)

relativní kontraindikace:

- komorbidita transsexualitě a psychotických poruch
- závislost na alkoholu či drogách
- recentní kriminální anamnéza

Legislativní změny v procesu úřední změny pohlaví v České republice

Dne 7. května 2024 vydal Ústavní soud České republiky nálezy, kterým zrušil dosavadní právní úpravu vyžadující pro úřední změnu pohlaví u transgender osob podstoupení chirurgického zákroku. Tento zásah zahrnoval povinnou sterilizaci a přeměnu pohlavních orgánů, což bylo Ústavním soudem vyhodnoceno jako rozpor s právem na ochranu tělesné integrity a osobní autonomie, jež jsou nedílnou součástí lidské důstojnosti (9).

Ústavní soud současně rozhodl o odkladu vykonatelnosti nálezu s cílem poskytnout zákonodárci dostatečný prostor k přijetí nové legislativní úpravy, která bude reflektovat základní práva transgender osob v souladu s mezinárodními standardy ochrany lidských práv.

Odklad vykonatelnosti byl stanoven do 30. června 2025. Do tohoto data a do nabytí účinnosti nové právní úpravy je nutné aplikovat dosavadní zákonné podmínky změny pohlaví jako platné a účinné součásti právního řádu. To znamená, že maximálně do vykonatelnosti nálezu zůstává podmínkou statusové změny pohlaví provedení chirurgického zákroku zahrnujícího sterilizaci a přeměnu pohlavních orgánů.

Nález Ústavního soudu představuje zásadní milník v oblasti ochrany práv transgender osob v České republice. Změna legislativy

otevřela cestu k modernějšímu, inkluzivnímu a méně invazivnímu přístupu k právnímu uznání genderové identity. Přestože je účinnost nových pravidel odložena, je nezbytné, aby zdravotnická zařízení, legislativní orgány a odborná veřejnost pečlivě sledovaly tento vývoj a připravily se na implementaci změn v praxi.

Dále je vhodné i připomenout, že lékař má, podle § 50 Zákona o zdravotních službách, právo neposkytnout zdravotní služby v případě, že by došlo při jejich poskytování k přímému ohrožení života nebo vážnému ohrožení zdraví pacienta, stejně tak, jako v případě, že by jejich poskytnutí odporovalo jeho svědomí nebo náboženskému vyznání. O této skutečnosti je povinen ihned informovat poskytovatele zdravotních služeb, který zajistí pacientovi jiného zdravotnického pracovníka nebo poskytovatele.

Mezinárodní kontext právní úpravy a očekávané změny v ČR

Většina evropských států (např. Dánsko, Francie, Německo, Malta) již pro úřední změnu pohlaví nevyžaduje chirurgický zákrok ani sterilizaci. Současná praxe v České republice, která dosud spočívala v povinné přeměně pohlavních orgánů a sterilizaci, se po květnovém nálezu Ústavního soudu (2024) dostává do rozporu s moderními standardy ochrany lidských práv (9). Ústavní soud zrušil tuto povinnost, avšak do 30. června 2025 ponechal prostor zákonodárcům pro úpravu legislativy.

Očekávané dopady nové legislativy v ČR

- **Dobrovolnost** chirurgických zákroků a sterilizace: transgender osoba se sama rozhodne, zda a jakou chirurgickou intervencí podstoupí, bez nutnosti zákroku pro úřední změnu pohlaví.
- **Posun k mezinárodnímu standardu:** Česká republika se tak zařadí mezi země, které respektují fyzickou integritu a autonomii rozhodování transgender lidí.
- **Výzvy pro zdravotnická zařízení:** nadále bude existovat poptávka po operacích ze zdravotních či psychologických důvodů, avšak vyvstane potřeba lepší koordinace péče (sexuolog, psycholog, endokrinolog, plastický chirurg, urolog, reprodukční medicína) s důrazem na transparentní komunikaci o možnostech a rizicích.